

Aleksandra Nedeljković*

Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Katedra za romanistiku
Doktorand

TEMATSKA PROGRESIJA U FRANCUSKOJ LINGVISTICI TEKSTA: RAZVOJ, TIPOLOGIJA I ISTRAŽIVAČKI HORIZONTI

Ovaj rad posvećen je proučavanju tematske progresije u francuskoj lingvistici teksta, sa posebnim osvrtom na istraživanja zasnovana na funkcionalnoj rečeničnoj perspektivi i izvedena na korpusu književnih tekstova. Polazimo od teorijskog okvira Praške škole, čiji su postulati imali presudan uticaj na francuske autore koji su od sedamdesetih godina XX veka razvijali sopstvena istraživanja o organizaciji teme i reme u tekstu. Posebna pažnja posvećuje se doprinosu Bernara Kombeta (Bernard Combettes), koji je, preuzevši Danešovu tipologiju (1974), oblikovao teoriju tematske progresije u francuskom kontekstu i time značajno uticao na dalji razvoj lingvistike teksta u Francuskoj. Rad najpre prikazuje osnovne odlike funkcionalne rečenične perspektive, zatim daje pregled francuskih studija nastalih od sedamdesetih do devedesetih godina, a potom se osvrće na novije radove iz poslednjih decenija. Na kraju se izdvajaju glavni doprinosi francuskih istraživača i ukazuje na otvorena pitanja i pravce budućih istraživanja. Rezultati rada pokazuju da francuska lingvistika teksta duguje mnogo tradiciji Praške škole, ali i da je razvila sopstvena metodološka rešenja i interpretativne modele.

Ključne reči: funkcionalna rečenična perspektiva, tema, rema, tematska progresija, Praška škola, francuska lingvistika teksta, Kombet

* aleksandranedeljkovic93@gmail.com

** Ovaj rad finansiralo je Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije prema Ugovoru br. 276/2 od 10. februara 2025. godine, koji je sklopljen sa Filološkim fakultetom Univerziteta u Beogradu.

Uvod

Pitanje tematske organizacije teksta i načina na koji se ostvaruje progresija između poznate i nove informacije zauzima važno mesto u savremenoj lingvistici. Istraživanja ovog fenomena naročito su povezana sa Praškom školom i teorijom *funkcionalne rečenične perspektive* (FRP), koja je tokom XX veka obezbedila temelje za analizu komunikativne strukture rečenice i teksta. U njenom okviru razvijen je niz koncepata koji su oblikovali dalja proučavanja u evropskoj lingvistici, a posebno se ističu radovi Vilema Matezijusa (Vilém Mathesius), Jana Firbasa i Františka Daneša. Potonji je, proširujući fokus sa rečenice na širu tekstualnu celinu, formulisao tipologiju tematske progresije (TP)¹ koja je postala polazna tačka za brojna kasnija istraživanja.

Francuska lingvistika je ovaj teorijski okvir usvojila relativno rano, ali interesovanje za fenomen TP nije bilo ujednačeno. Posebno se ističe rad Bernara Kombeta (Bernard Combettes), pionira u ovoj oblasti u Francuskoj, čija su istraživanja u drugoj polovini XX veka postavila temelje za dalja razmatranja. Njegov doprinos ogleda se u sistematskom proučavanju tematske organizacije različitih tipova teksta, pri čemu je književni korpus imao značajnu ulogu. Međutim, osim Kombeta, francuski lingvisti se retko detaljnije bave književnim tekstom, pa su relevantna istraživanja u ovoj oblasti ostala relativno oskudna.

U ovom radu nastojaćemo da prikazemo razvoj proučavanja TP u francuskoj lingvistici, sa posebnim osvrtom na književni tekst. Najpre ćemo ukratko predstaviti osnovne postulate FRP kao teorijskog okvira, zatim analizirati Kombetove pionirske radove, potom sagledati istraživanja sprovedena krajem XX i tokom XXI veka, da bismo na kraju ukazali na domete i ograničenja dosadašnjih pristupa i predložili pravce za buduća istraživanja.²

Praška škola i funkcionalna rečenična perspektiva

Nijedan francuski lingvista koji se bavio tematskom organizacijom teksta nije zaobišao teoriju poznatu kao FRP. Stoga, da bismo razumeli istraživanja o TP u Francuskoj, neophodno je ukratko predstaviti osnovne postulate ove teorije, koju mnogi proučavaoci i danas smatraju nedovoljno razjašnjenom i nedovršeno

1 Radi preglednosti, u nastavku rada koristićemo skraćenicu FRP za označavanje funkcionalne rečenične perspektive, a TP za označavanje tematske progresije.

2 Napominjemo da se rad nadovezuje na našu studiju koja je planirana za objavljivanje u drugoj svesci časopisa *Filološki pregled* za 2025. godinu, u kojoj je teorijski okvir Praške škole, funkcionalne rečenične perspektive i tipologije tematske progresije primenjen na analizu Mopasanove pripovetke « Les Tombales ». U ovom tekstu isti okvir koristimo kao polaznu osnovu, ali ga primenjujemo u druge svrhe, na pregled francuskih istraživanja o tematskoj progresiji.

nom (Hoskovec 2012: 7). Pod njenim okriljem razvijena su različita, ponekad i protivrečna stanovišta, ali za naše istraživanje najrelevantniji su radovi trojice lingvista – Vilema Matezijusa, Jana Firbasa i Františka Daneša – koji su imali presudan uticaj na istraživače TP u francuskom književnom tekstu.

Polazna tačka FRP jeste komunikativna funkcija jezika, shvaćena kao prenošenje nove informacije. Ova teorija jezik ne posmatra kao izolovanu celinu, već uvek u kontekstu nastanka iskaza. Njene osnovne jedinice analize jesu *tema* (poznata, „data” informacija) i *rema* (nova informacija, fokus iskaza). Tema predstavlja ono što je već dato u tekstu ili pripada zajedničkom saznavnom univerzumu sagovornika, odnosno informaciju koja se može izvesti iz konteksta. Nasuprot tome, rema nosi akcenat iskaza, omogućava napredovanje komunikacije i odnosi se na informaciju koja nije prepoznatljiva u kontekstu. Na taj način Praška škola trasira put ka novom, autonomnom nivou analize rečenice i teksta. Glavno pitanje koje se postavlja odnosi se na raspodelu teme i reme i faktore koji na nju utiču. Istraživanja su pokazala da su za FRP ključni: kontekst, red reči, semantički postupci i intonacija (Firbas 1992, 1997). Njihov značaj varira od jezika do jezika – dok u jezicima s razvijenom fleksijom red reči ima manji značaj, u jezicima s fiksiranim redom reči on postaje odlučujući.

Vilem Matezijus i informativna struktura rečenice

Osnivač Praškog lingvističkog kružoka, Vilem Matezijus, postavlja temelje FRP. On formalnoj strukturi rečenice (subjekat i predikat) suprotstavlja informativnu strukturu, koju čine „osnova” i „srce” iskaza (*la « fondation » / le « cœur » de l'annoncé*) (Kombet 1983: 11). Ovi termini kasnije bivaju zamenjeni pojmovima tema i rema. Prema Matezijusu, rečenica je komunikativni iskaz koji odražava govornikov stav prema stvarnosti, a ne izolovana struktura (Hoskovec 2012: 16). Tema je polazna tačka iskaza, dok jedino rema omogućava napredovanje komunikacije. Posebno je isticao značaj reda reči u određivanju tematskih i rematskih elemenata: kod objektivnog (neobebeženog) reda reči tema stoji na početku, a rema na kraju, dok subjektivni (obebeženi) red omogućava da rema prethodi temi (Kombet 1983: 11). Iako osporavani, njegovi uvidi ostaju polazište za kasnije istraživače, među kojima je i Jan Firbas.

Jan Firbas i komunikativni dinamizam

Matezijusova stroga dihotomija teme i reme ubrzo se pokazala nedovoljnom, naročito u slučajevima rečenica bez „date” informacije, npr. *Dans un pays*

*vivait un roi*³. Rešenje je ponudio Jan Firbas, koji prvi uvodi termin *funkcionalna rečenična perspektiva* 1957. godine. On odbacuje oštru podelu na temu i remu i uvodi pojam *komunikativni dinamizam*, definisan kao „inherentno svojstvo komunikacije koje se ispoljava u konstantnom napredovanju radi ostvarivanja komunikativnog cilja; drugim rečima, ka ispunjavanju komunikativne svrhe”⁴ (Firbas 1992: 7). Svaki element rečenice doprinosi komunikaciji različitim stepenom komunikativnog dinamizma – tema najmanjim, rema najvećim. Firbas uvodi i *tranzicione elemente* koji, zajedno s remom, čine netematski deo rečenice (Firbas 1992: 71). Tako, u datom primeru, priloška odredba (*dans un pays*) čini remu u užem smislu, dok glagol (*vivait*) povezuje nju i drugu remu (*un roi*). Firbas posebno ističe da rečenice bez teme postoje, dok rečenice bez reme ne mogu postojati, jer bi time komunikacija izgubila svrhu (Firbas 1987: 151, prema Kombet 1991: 50).

František Daneš i tipovi tematske progresije

Za razliku od Matezijusa i Firbasa, čija istraživanja ostaju na nivou rečenice, František Daneš širi okvir analize na tekst. On primećuje da su dotadašnja istraživanja njegovih kolega ukazivala na važnost teme. Međutim, Daneš insistira da se nikako ne sme zanemariti uloga reme u tekstu. Zapravo, on smatra da rema, zajedno sa temom, daje veliki doprinos u ostvarivanju koherencije teksta. Ukoliko ova dva elementa nisu dobro raspoređena unutar teksta, onda on gubi smisao. U skladu s tim, Daneša zanimaju tipovi veza koje se ostvaruju između teme i reme, a koje naziva *tipovima tematske progresije*. Smatra da se kroz TP može videti sam skelet teksta i uočiti u kojoj meri je on koherentan (Daneš 1974: 113–114; Dauning 2001, 2023: 21).

Daneš uočava tri tipa tematske progresije: (1) *prostu linearnu progresiju*, gde rema prethodne rečenice postaje tema naredne; (2) *jednotematsku (konstantnu) progresiju*, gde ista tema traje kroz više rečenica, dok se rema menja; i (3) *podtematsku/podrematsku progresiju*, gde se jedna hipertema ili hiperrema (ona se može nalaziti na početku teksta ili u samom naslovu, na mestu teme ili reme) razlaže na podteme/podreme unutar teksta. Ova podela, kako sam autor napominje, uslovnog je karaktera i ne mora važiti za sve jezike (Daneš 1974: 118–120, 124–125). Danešovu tipologiju TP kasnije će u Francuskoj prvi preuzeti Bernar

3 U jednoj zemlji živeo je jedan kralj. (Svi prevodi u ovom radu su naši, ukoliko nije posebno naznačeno.)

4 U originalu: ‘It [communicative dynamism] is an inherent quality of communication and manifests itself in constant development towards the attainment of communicative goal; in other words, towards the fulfilment of a communicative purpose.’

Kombet za sopstvena istraživanja TP u francuskom tekstu, a njegov primer će slediti i ostali francuski lingvisti ovog usmerenja.

Prva proučavanja tematske progresije u književnom tekstu u Francuskoj – Bernar Kombet

U ovom delu rada prikazujemo najvažnija istraživanja o TP u francuskom književnom tekstu. Posebnu pažnju posvećujemo Bernaru Kombetu, koji je u početku bio gotovo jedini francuski lingvista koji se temeljno bavio ovom temom. Njegovo interesovanje za fenomen TP započinje krajem sedamdesetih godina XX veka, a razvija se sve do sredine devedesetih, kada fokus istraživanja premešta na dijahronijski nivo i druge osobenosti teksta⁵. Naše interesovanje usmereno je na njegov rad iz perioda od kraja sedamdesetih do kraja osamdesetih godina, kada je proučavao TP u književnom diskursu.

Prvi članak posvećen ovoj temi Kombet objavljuje 1978. godine pod naslovom *Thématisation et progression thématique dans les récits d'enfants*⁶. Naslov otkriva da su mu korpus činili narativni školski sastavi učenika nižih razreda osnovne škole, koje upoređuje s književnim tekstovima za decu. Analizom oba tipa diskursa, Kombet uočava razlike u njihovoj tematskoj organizaciji. Književni tekstovi pokazali su se znatno složenijim. U njima je najčešći raspored tematskih i rematskih elemenata: priloška odredba (tema) + glagol + subjekat (rema). U dečjim sastavima, naprotiv, tema je obično realizovana nominalnom grupom, a rema glagolskom sintagmom. Književni tekstovi sadrže raznovrsnije teme – zamenice, nominalne grupe i parafraze – dok dečji sastavi uglavnom preferiraju lične zamenice. Kada je reč o tipovima TP, dečji tekstovi gotovo uvek slede konstantnu temu, dok književni uravnoteženo kombinuju sve tri vrste progresije, uz izraženo prisustvo tematskih prekida, karakterističnih za pisani i književni jezik, a gotovo odsutnih u usmenom i naučnom diskursu (Kombet 1978: 82). U ovom članku Kombet se oslanja na Danešovu tipologiju TP (1974), iako umesto o tipovima govori o „shemama” (Kombet 1978: 80–82). Već u uvodu rada poziva se na postulate Praške škole, što potvrđuje njen snažan uticaj na njega od samog početka (Kombet 1978: 75). Kao pionirsko istraživanje, članak nije ponudio konačne odgovore, već je otvorio niz novih pitanja – naročito o tipovima progresije u različitim književnim tekstovima i ulozi informativne analize u sticanju tekstualne kompetencije – kojima će se Kombet kasnije detaljnije baviti, naročito u kapitalnom delu *Pour une grammaire textuelle : la progression thématique* (1983).

5 O radu ovog lingviste može se nešto više saznati na sledećem sajtu: <https://perso.atilf.fr/combettes/> [pristupljeno 25. 12. 2024.].

6 Tematizacija i tematska progresija u dečjim pričama.

Ova monografija predstavlja vrhunac Kombetovih istraživanja na polju tematske analize teksta. Nijedan francuski lingvista, pre ni posle njega, nije TP obradio s tolikom doslednošću. Knjiga je postala nezaobilazna referenca za sve kasnije proučavaoce u Francuskoj. U njoj autor pokušava da odgovori na dva ključna pitanja: (1) zašto proučavati TP i u koje svrhe se ova analiza može koristiti i (2) da li tipovi progresije zavise od tipa teksta. U prvom delu knjige Kombet razmatra osnovne pojmove FRP i stavove Matezijusa i Firbasa, ilustrujući ih primerima izolovanih rečenica i stihova. U drugom delu usmerava se na književne tekstove francuskih pisaca XIX veka, ali analizira i druge žanrove – novinske članke, reklame, pesme. Mi ćemo se zadržati na rezultatima koji se odnose na književnost.

Definiciju TP i njenih tipova Kombet opet preuzima od Daneša (Kombet 1983: 91–92). Svaki tip ilustruje primerima iz romana i pripovedaka francuskih klasika XIX veka, pri čemu mu osnovnu jedinicu analize predstavlja pasus. Za naše istraživanje značajni su zaključci do kojih dolazi o ponašanju progresija u književnom tekstu i njihovom odnosu prema tipovima diskursa. Prema Kombetu, književni tekstovi su naročito pogodni za analizu jer obuhvataju sve tipove progresije, budući da u njima susrećemo deskriptivne, narativne, argumentativne, eksplikativne i dijaloške sekvence⁷. Linearna progresija česta je u deskriptivnim pasazima, jer omogućava postepeno pomeranje pažnje čitaoca kroz prostor koji se opisuje. Međutim, ovaj tip progresije se teško održava na širem tekstualnom prostoru, jer u dužim celinama može dovesti do gubitka jedinstvene referentne tačke. Narativne sekvence najčešće se razvijaju sa jednotematskom progresijom, pogodnom za razvijanje informacija o likovima. Naime, ovaj tip progresije omogućava postupno razvijanje različitih vidova iste referentne tačke. Na taj način autor može da osvetli likove iz više uglova, ističući njihove osobine, postupke ili odnose sa drugim junacima, pri čemu kontinuitet teme doprinosi koherentnosti naracije. Sa druge strane, linearna progresija, iako dinamična, nosi rizik gubitka koherentnosti. Zbog toga je jednotematska progresija češća, ali je, prema Kombetu, neophodno održavati ravnotežu između oba tipa radi očuvanja koherentnosti, u skladu s pravilima ponavljanja i progresije (Kombet 1983: 75–78). Podtematska, odnosno podrematska progresija pokazuje se najsofisticiranijom jer podrazumeva analizu šireg tekstualnog konteksta. Česta je u deskriptivnim i argumentativnim sekvencama, gde omogućava razlaganje jedne realnosti ili ideje na više aspekata. Naime, kada proučavamo koherenciju tekstova u kojima su zastupljene linearna i jednotematska progresija, to možemo učiniti proučavajući jednu rečenicu za drugom. Drugim rečima, radi se o sukcesivnim progresijama. Međutim, u slučaju

7 Više o tipovima sekvenci u tekstu videti Adam 1992.

podtematske/podrematske progresije, moramo uzeti u obzir ceo tekst. Kombet zaključuje da se u književnim tekstovima tri tipa progresije uvek kombinuju i da nijedan ne može samostalno dugo da se održava (Kombet 1983: 102).

Pojavu tematskih prekida Kombet ponovo ističe kao karakterističnu za književni diskurs. Pod tim pojmom podrazumeva se trenutak u tekstu kada se uobičajeni sled TP naglo prekida: rečenice koje slede više se ne mogu povezati sa prethodnom temom, niti se u njima može prepoznati nastavak linearnog (tema → rema → nova tema) ili konstantnog (ista tema se ponavlja) tipa razvijanja. Drugim rečima, čitalac gubi mogućnost da na osnovu dotadašnjeg konteksta predvidi o čemu će se dalje govoriti. Prema Kombetu (1983: 103), ova pojava je naročito česta u književnim tekstovima, gde se javlja kao posledica umetnutih istorijskih ili filozofskih digresija, ali i kao način da se uspori naracija i pojačaju deskriptivni delovi. Na kraju analize autor zaključuje da, iako postoje izvesne tendencije u vezi sa tipovima progresije i tipovima teksta, među njima ne postoji stroga uslovna veza. Način upotrebe progresije zavisi pre svega od autorove namere i efekta koji želi da postigne (Kombet 1983: 110–111).

Ovim delom Kombet pre svega pledira za jednu novu didaktiku francuskog jezika, koja je u to vreme bila najviše fokusirana na gramatičku analizu rečenice i teksta. Autor želi jedan novi vid proučavanja jezika – jezika u kontekstu (Kombet 1983: 5). I upravo je jedna takva analiza moguća kroz proučavanje informativne organizacije teksta. Jer, ukoliko ne razumemo jedan tekst na globalnom nivou, ne možemo preći na druge nivoe njegove analize, gramatički i semantički. Kroz analizu tematske organizacije razvija se tekstualna kompetencija, koja je osnovna pretpostavka pismenosti (Kombet 1983: 5).

Do kraja osamdesetih godina autor objavljuje još jedan rad o pravilima ponavljanja i progresije (Kombet 1986), ali na korpusu školskih sastava, bez osvrta na književne tekstove, pa ga ne smatramo relevantnim za ovo istraživanje. Kao što smo istakli, u posmatranom periodu nijedan drugi francuski lingvista, osim Kombeta, nije pristupio proučavanju fenomena TP na tako sveobuhvatan način. Interesovanje za ovu problematiku u Francuskoj jača tek od poslednje decenije XX veka, čemu ćemo se posvetiti u nastavku rada.

Novi talas proučavanja tematske progresije u francuskom književnom tekstu

Naredni deo rada podelićemo u tri segmenta. Najpre ćemo dati opšti pregled istraživanja TP u književnom tekstu u Francuskoj tokom poslednje decenije XX veka. Zatim, razmotrićemo (ne)prisutnost ovog fenomena u francuskim studijama

književnog teksta u XXI veku. Na kraju ćemo ponuditi rezime navedenih istraživanja, ukazati na njihove domete i ograničenja i, konačno, predložiti smernice za buduća proučavanja.

Tematska progresija u francuskom književnom tekstu u istraživanjima na kraju XX veka

Krajem XX veka istraživanja na polju TP u Francuskoj postaju brojnija nego u prethodnim decenijama, iako i dalje nisu naročito obimna. Kombet ostaje lingvista sa najvećim brojem radova posvećenih ovoj temi.

U svom prvom radu u poslednjoj deceniji XX veka, *Hiérarchie et dépendance au niveau "informationnel" : la perspective fonctionnelle de la phrase* (1991), Kombet ne raspravlja detaljnije o samoj TP, već o značaju FRP za njeno razumevanje. Korpus ovog istraživanja čine rečenice, a ne tekstovi. Ipak, rad je značajan jer pokazuje da Kombet u potpunosti napušta Matezijusov koncept teme i reme u korist Firbasovog koncepta komunikativnog dinamizma⁸, koji smatra ključnim za analizu teksta (Kombet 1991: 49). Iako nije reč izričito o književnom tekstu, možemo pretpostaviti da se ove postavke odnose i na njega. Kombet još jednom naglašava važnost konteksta u analizi tematske organizacije (Kombet 1991: 49) i ističe nezavisnost FRP u francuskom jeziku u odnosu na druge jezičke nivoe, poput morfosintaksičkog i semantičkog (Kombet 1991: 48). Ovi uvidi posebno su zanimljivi jer mogu predstavljati polazište za dalja istraživanja, o čemu će kasnije biti reči.

Mnogo značajnijim pokazuje se njegov rad *Grammaire de phrase, grammaire de texte : le cas des progressions thématiques* (1993), u kome produbljuje pitanje odnosa između tipova teksta i tipova TP, pokrenuto još u kapitalnom delu iz 1983. godine. Ovoga puta usmerava se na deskriptivne sekvence u književnim tekstovima francuskih pisaca s kraja XIX i prve polovine XX veka. Istražuje da li je izbor tipa TP uslovljen isključivo namerom pisca ili i samim tipom teksta. Zaključci su slični onima iz ranijih radova: izbor progresije zavisi od autorske namere, ali Kombet sada još naglašenije ističe i ulogu tipa teksta. Tako, iako je u deskriptivnim sekvencama moguće pronaći sva tri tipa TP, najzastupljenija je linearna progresija, dok je jednotematska progresija najređa (Kombet 1993: 48–49). Pri tome, naglašava da nije reč o strogim pravilima, već o *tendencijama*: pri izboru progresije treba imati u vidu ne samo nameru pisca, već i specifičnosti tekstualnog tipa. Ovim radom jasno se uočava evolucija u naučnom pristupu Kombeta

8 U ranijim radovima, Kombet daje primat Firbasovoj analizi teme i reme u rečenici, međutim ne napušta potpuno Matezijusovu dihotomnu viziju teme i reme (Kombet 1983: 35–36).

koji postepeno napušta proučavanje TP u savremenom francuskom jeziku i okreće se dijahronim istraživanjima.

Kada je reč o drugim francuskim autorima, izdvajamo rad Franka Nevea (Franck Neveu, 1995) o TP i tematskim prekidima na primeru deskriptivnih odlomaka iz romana Andrea Malroa *Ljudska sudbina*. Neve analizu zasniva na Adamovoj (1992) ideji o tekstu kao heterogenoj celini koju čini više sekvenci (npr. deskriptivne, narativne), pri čemu se tip teksta određuje prema dominantnoj sekvenci (Neve 1995: 36). Zato on govori o deskriptivnoj sekvenci, a ne o deskriptivnom tekstu. Uz pomoć informativne analize jezičke strukture odlomaka, pokazuje različite efekte koji mogu nastati izborom određene TP ili umetanjem tematskih prekida. Tako, na primer, kako bi se prešlo sa tačke gledišta naratora na tačku gledišta glavnog junaka Katova, pisac koristi linearnu progresiju. Posebnu pažnju Neve posvećuje uticaju tematskih prekida na čitaoca i na atmosferu romana. U *Ljudskoj sudbini* oni pojačavaju neizvesnost i osećaj anksioznosti i nesigurnosti, čime se dočarava opšta atmosfera dela. Ovo istraživanje predstavlja značajan primer primene informativne analize u interpretaciji književnog teksta i ukazuje na nove mogućnosti proučavanja TP u francuskoj nauci o jeziku.

Ostala istraživanja iz ovog perioda nisu relevantna za predmet našeg rada, budući da se ne odnose na književni korpus. Uglavnom je reč o analizama učeničkih sastava (Karter-Tomas 1999) ili stručnih tekstova (Nejre 1992) u didaktičkom kontekstu.

Tematska progresija u književnom tekstu u istraživanjima u XXI veku

Može se primetiti da TP u književnom tekstu u prvoj deceniji XXI veka nije bila u centru interesovanja francuskih lingvista, s obzirom na to da nijedan rad posvećen ovoj temi nije objavljen. Drugim rečima, istraživanja o ovom fenomenu gotovo su zamrla tokom tog perioda. Međutim, početkom druge decenije dolazi do svojevrstne obnove interesovanja, pre svega u Francuskoj, Italiji i Češkoj, gde se javlja potreba za novim preispitivanjem uticaja Praške škole i FRP na evropsku lingvistiku. Gi Ašar-Bel (Guy Achard-Bayle, 2010), u članku kojim najavljuje seriju konferencija o FRP održanih između 2010. i 2012. godine, osvrće se na značaj ove teorije Praškog lingvističkog kružoka i njen uticaj u Francuskoj. Posebno ističe vrednost Kombetovih istraživanja, pre svega dela *Pour une grammaire textuelle : la progression thématique*, naglašavajući da ono i dalje predstavlja referentnu tačku na polju tematske analize teksta u francuskoj lingvistici. To potvrđuje i poslednje poglavlje obimne *Grammaire méthodique du français*, koje u okviru pregleda ključnih poj-

mova lingvistike teksta daje značajno mesto upravo Kombetovim razmatranjima. Time se potvrđuje da ovaj francuski autor i dalje ostaje najuticajniји u oblasti proučavanja TP u Francuskoј (Rigel i dr. 2024: 1026–1028).

Seriја pomenutih konferencija, međutim, nije rezultirala interesovanjem francuskih lingvista za tematsku organizaciju književnog teksta. Ipak, češka lingvistkinja Franciska Skuta (Franciska Skutta, 2012) sprovela je istraživanje TP u delu francuskog pisca Reјmona Kenoa *Stilske vežbe*. Budući da se radi o analizi književnog teksta na francuskom jeziku, smatramo važnim da se na ovom mestu osvrnemo na njene nalaze.

Analizirajući seriју varijanti jednog istog događaja, autorka nastoji da ispita odnos između TP, kao jednog od fenomena FRP, i tipa teksta. Njena polazna pretpostavka jeste da izbor TP zavisi od tipa teksta, što je hipoteza koju je ranije na francuskom korpusu književnih tekstova razmatrao i Kombet. Iako dolazi do sličnog zaključka o postojanju veze između tipa teksta i tipa TP, Skuta je, za razliku od Kombeta, mnogo striktnija. Dok on govori o tendencijama, ona govori o *pravilima*. Tako, na primer, smatra da se u narativnim tekstovima uvek javlja jednotematska progresija, dok su drugi tipovi progresije samo sekundarni i ne zasluđu posebnu pažnju, jer služe tek da razbiju monotoniju teksta (Skuta 2012: 231–232).

Ipak, ovakav pristup smatramo suviše reduktivnim, jer ne uzima u obzir složenost teksta kao strukturno i značenjski razuđene celine. U tom smislu, Kombetova perspektiva, koja naglašava fleksibilnost i otvorenost u tumačenju različitih oblika progresije, čini se primerenijom za analizu tematske organizacije književnog teksta.

Pored Skutinog rada, u prve dve i po decenije XXI veka gotovo da ne nailazimo na istraživanja posvećena francuskom književnom korpusu. Ipak, TP proučavana je u drugim vrstama tekstova, najčešće u naučnim radovima (Koroј 2014), kao i u didaktičkom i akademskom kontekstu, na tekstovima učenika i studenata (Musa 2022; Aleksandrova i Li 2024). Važno je, međutim, naglasiti da većina ovih radova nije nastala u francuskoј akademskoj sredini, već na univerzitetima izvan Francuske. Ipak, ovde ih pominjemo jer je u njima analiziran francuski jezički korpus. Ovo dodatno potvrđuje činjenicu da u francuskoј naučnoј zajednici u tom periodu gotovo da nije bilo istraživanja TP ni u književnom ni u drugim tekstovima.

Tematska progresija i književni tekst – dometi i ograničenja. Kuda dalje?

U ovom delu rada iznećemo sopstvena zapažanja o sadašnjem stanju proučavanja tematske progresije u francuskom književnom tekstu, sa ciljem da ukažemo

na postojeće slabosti i moguća rešenja koja mogu otvoriti nove horizonte istraživanja.

Jedno od ključnih pitanja koje je najviše zaokupljalo istraživače odnosi se na vezu između tipova TP i tipova teksta. Kombet i Skuta su ponudili svoje odgovore, ali je važno napomenuti da su zaključke donosili na osnovu ograničenog broja tekstova, uglavnom narativnih i deskriptivnih. Za potpuniju proveru ove hipoteze potrebno je uključiti i druge tipove sekvenci, naročito eksplikativne i argumentativne, koje su gotovo u potpunosti odsutne iz dosadašnjih istraživanja. Čak i sam Kombet njihovu povezanost sa podtematskom progresijom pominje tek na jednom mestu u svojoj knjizi *Pour une grammaire textuelle : la progression thématique* (1983: 99). Narativ i deskripcija, premda nesumnjivo pogodni za uočavanje tematskih obrazaca, ne iscrpljuju sve mogućnosti jezičke organizacije teksta. Eksplikativne i argumentativne sekvence poseduju sopstvenu dinamiku, koja može bitno preoblikovati način na koji se razvija odnos između teme i reme. Njihovo isključivanje iz analize stoga znači gubitak jedne dimenzije u razumevanju TP, dimenzije ključne za proveru da li su postojeće tipologije zaista stabilne i dovoljno fleksibilne. Može se, dakle, zaključiti da trenutne tendencije u literaturi ostaju metodološki sužene i da je proširenje korpusa neophodan uslov kako bi se tvrdnje o tipovima progresije proverile na raznovrsnijem i reprezentativnijem materijalu.

Korpus bi, osim toga, trebalo osavremeniti i proširiti u geografskom i kulturnom smislu. Naime, dosadašnja istraživanja uglavnom su izvođena na delima francuskih klasika s kraja XIX i prve polovine XX veka. Prema tome, u analize bi valjalo uključiti i dela savremenih francuskih, ali i frankofonih pisaca s kraja XX i početka XXI veka, kako bi se utvrdilo da li je došlo do promena u književnom diskursu i da li je na njegovu tematsku organizaciju uticao dodir sa drugim jezicima – na primer, arapskim, budući da autori magrepskog porekla zauzimaju značajno mesto u savremenoj francuskoj književnosti. Uključivanje frankofonih tekstova ne bi predstavljalo samo proširenje korpusa, već i nužan korektiv postojećih generalizacija: ono bi omogućilo da se proveru da li obrasci TP zaista važe u različitim kulturnim i jezičkim kontekstima ili su, naprotiv, vezani za specifične stilističke i poetičke norme francuskog književnog kanona. Ignorisanje ovih tekstova nosi rizik kulturne i jezičke pristrasnosti, jer se univerzalne tvrdnje o TP izvode iz uskog i homogenog materijala. Zbog toga je važno uključiti raznovrsniji korpus, što bi omogućilo uravnoteženiju i pouzdaniju sliku o funkcionisanju tematske progresije u književnom jeziku.

Fenomen tematskih prekida, iako ga Kombet i Neve, na primer, eksplicitno prepoznaju, u dosadašnjim istraživanjima nije obrađen na sistematičan i sveo-

buhvatan način. A upravo su prekidi jedna od pojava presudnih za razumevanje načina na koji književni tekst ostvaruje ili narušava svoju koherentnost. Samo njihovo postojanje pokazuje da se kontinuitet teme i reme ne može uzimati zdravo za gotovo: on se u književnom diskursu stalno iznova potvrđuje, osporava ili preobražava. Kada autor prekida očekivani tok progresije, to ne predstavlja samo stilski postupak, već signal složenih diskurzivnih strategija kojima se čitalac usmerava, iznenađuje ili zbunjuje. Nedostatak detaljnijih i metodološki doslednih studija otežava preciznije razumevanje ovih postupaka i time usporava teorijski napredak u proučavanju TP. Drugim rečima, bez temeljne i rigorozne analize tematskih prekida svaka teorija o TP u književnom tekstu ostaje parcijalna i nedovršena, jer se upravo na ovim mestima najpreciznije proveravaju njene granice i mogućnosti.

Većina istraživača koji se bave tematskom organizacijom književnih i drugih tekstova čini to u didaktičkom kontekstu. Tačno je da ovakva analiza može biti dragocena učenicima u usvajanju maternjeg i stranih jezika, ali njena primena može biti daleko šira, na šta je ukazao i Neve. Proučavanje tematske organizacije književnog teksta može doprineti boljem razumevanju stila određenog autora, što je naročito značajno u studijama prevođenja. Ukoliko prevodilac ne uspe da uhvati glavnu nit i logiku autorovog teksta, njegov prevod neće biti adekvatan. Stoga bi u okviru obuke budućih prevodilaca bilo korisno uključiti informativnu analizu korpusa sastavljenog od više dela (npr. pripovedaka ili romana) jednog pisca. Takva vežba omogućila bi prevodiocu da stekne jasniju sliku o specifičnostima stila datog autora i da kasnije lakše rešava probleme u vezi sa tematskom organizacijom teksta, na koje će se nesumnjivo često susretati u praksi.

Daneš (1974: 124–125) je već istakao da tipovi TP koje je on uveo ne moraju nužno važiti u svim jezicima. Slične napomene nalazimo i kod drugih praških lingvista, poput Firbasa (1992, 1997), pa i kod samog Kombeta (1983), koji podsećaju da FRP ne zauzima isto mesto u različitim jezicima. U francuskom jeziku ona ima relativno nezavisan status, jer informativna struktura ne zavisi u tolikoj meri od sintaksičkih komponenti, a dodatno je oblikovana fiksiranim redom reči. U jezicima sa razvijenijom fleksijom, poput srpskog, gde je red reči slobodniji, raspored teme i reme uslovljen je i morfosintaksičkom strukturom. Upravo zbog toga kontrastivna istraživanja mogu biti izuzetno plodonosna. Na primer, mogla bi se analizirati pripovedna dela savremenih srpskih pisaca i njihovi prevodi na francuski, kako bi se uočile sličnosti i razlike u tematsko-rematskoj strukturi ovih dvaju jezika. Da li srpski tekstovi koriste iste tipove TP kao i njihovi francuski prevodni ekvivalenti i da li to čine u istoj meri? Šta se menja u FRP prilikom pre-

voda? Na koji način te promene utiču na originalnu tematsku organizaciju teksta? Ovo su pitanja koja bi mogla otvoriti nove pravce istraživanja, što ne znači napuštanje Danešovih postavki, već njihovo kritičko dopunjavanje i prilagođavanje u svetlu novih korpusa.

Zaključak

Prikaz razvoja proučavanja TP u francuskoj lingvistici teksta pokazao je koliko je nasleđe Praške škole, a posebno teorija FRP, oblikovalo francusku tradiciju koja je u velikoj meri obeležena Kombetovim pristupom. Njegova teorijska doslednost i sistematičnost doprineli su utemeljivanju TP kao legitimne teme na francuskoj naučnoj sceni, dok je njegov metodološki okvir postao neizostavna referenca za kasnije autore. Ipak, upravo takva dominacija, premda nesumnjivo plodna, dovela je i do metodološke homogenosti i svojevrzne redukcije: mnogi istraživači nastavili su da slede njegove pretpostavke, a da pritom nisu dovoljno kritički preispitali same jedinice analize, granice između rečenice i pasusa, niti mogućnosti primene Danešove tipologije u širem korpusnom okviru. Na taj način, Kombetova figura ostaje nezaobilazna, ali istovremeno i ograničavajuća za razvoj pluralnijih i interdisciplinarnijih istraživačkih pristupa.

Na osnovu pregleda literature jasno je da TP u književnim tekstovima nije proučavana srazmerno svom značaju: prevagu imaju analize naučnih, stručnih i didaktičkih diskursa, dok književni korpus ostaje relativno zanemaren. Time su i neki fenomeni od posebne važnosti – poput eksplikativnih i argumentativnih sekvenci ili sistematskog proučavanja tematskih prekida – ostali na marginama. Uz to, fokus na klasičnim francuskim autorima rezultirao je kulturno i vremenski suženom slikom, što otvara potrebu za uključivanjem savremenih i frankofonih pisaca.

Ovaj rad je, zato, nastojao da ukaže na ključne slabosti dosadašnjih istraživanja i da istakne pravce u kojima bi buduća mogla napredovati. Posebno ističemo potrebu za proširivanjem i diversifikacijom korpusa, za detaljnijom analizom tematskih prekida, za povezivanjem istraživanja TP sa prevodilačkim studijama, kao i za kontrastivnim analizama između francuskog i drugih jezika. Time bi TP mogla biti sagledana u širem teorijskom i praktičnom okviru, čime se obezbeđuje i njena relevantnost u savremenim lingvističkim istraživanjima.

Sve u svemu, mogućnosti su brojne, a ova grana tekstualne lingvistike poseduje značajan potencijal koji tek treba istražiti.

Literatura

- Ašar-Bel 2010: G. Achard-Bayle, Du Cercle linguistique de Prague à une linguistique de texte 'à la française'. Annonce des journées sur la Perspective fonctionnelle de la phrase Metz-Nancy 2012 & Plaidoyer pour une géopolitique des sciences. *L'Analisi linguistica e letteraria*, XVIII(2), 431–436. [Online] [<https://www.analisilinguisticaeletteraria.eu/index.php/ojs/issue/view/40>] [19. 1. 2025.]
- Adam 1992: J.-M. Adam, *Les textes : types et prototypes*. Paris: Nathan.
- Aleksandrova i Li 2024: T. Aleksandrova, Q. Li, Analyse contrastive de la progression thématique dans les écrits d'étudiants francophones et sinophones. *Discours*, 35, 3–30. [Online] [<https://journals.openedition.org/discours/13283>] [25. 2. 2025.]
- Karter-Tomas 1999: S. Carter-Thomas, L'organisation thématique et ses conséquences sur la clarté d'un texte. In P. Parlebas (éd.), *Le Corps et le Langage* (121–137). Paris: L'Harmattan. [Online] [https://www.researchgate.net/publication/32227866_L'organisation_thematique_et_ses_consequences_sur_la_clarte_d'un_texte] [22. 1. 2025.]
- Kombet 1993: B. Combettes, Grammaire de phrase, grammaire de texte : le cas des progressions thématiques. *Pratiques: linguistique, littérature, didactique*, 77, 43–57. [Online] [https://www.persee.fr/doc/prati_0338-2389_1993_num_77_1_1683] [13. 1. 2025.]
- Kombet 1991: B. Combettes, Hiérarchie et dépendance au niveau « informationnel » : la perspective fonctionnelle de la phrase. *L'information grammaticale*, 50, 48–51. [Online] [https://www.persee.fr/doc/igram_0222-9838_1991_num_50_1_3254] [12. 1. 2025.]
- Kombet 1986: B. Combettes, Introduction et reprise des éléments d'un texte. *Pratiques: linguistique, littérature, didactique*, 49, 69–84. [Online] [https://www.persee.fr/doc/prati_0338-2389_1986_num_49_1_2451] [10. 1. 2025.]
- Kombet 1983: B. Combettes, *Pour une grammaire textuelle : la progression thématique*. Bruxelles: De Boeck-Duculot.
- Kombet 1978: B. Combettes, Thématization et progression thématique dans les récits d'enfants. *Langue française*, 38, Enseignement du récit et cohérence du texte, 74–86. [Online] [https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1978_num_38_1_6120] [25. 12. 2024.]
- Koroj 2014: I.-C. Coroi, De la progression thématique dans le discours scientifique. *Anadiss*, 18(2), 31–36. [Online] [https://www.academia.edu/33819204/COROIOIoana_Crina_De_la_progression_th%C3%A8matique_dans_le_discours_scientifique] [24. 2. 2025.]

- Daneš 1974: F. Daneš, Functional sentence perspective and the organisation of the text. In F. Daneš (ed.), *Papers in Functional Sentence Perspective* (106–128). Prague: Academia.
- Dauning 2001, 2023: A. Downing, Thematic Progression as a Functional Resource in Analysing Texts. *Círculo de lingüística aplicada a la comunicación*, 5, 17–27.
- Firbas 1992, 1997: J. Firbas, *Functional sentence perspective in written and spoken communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoskovec 2012: T. Hoskovec, La perspective fonctionnelle de la phrase dans une perspective historico-philologique du foyer pragois de structuralisme fonctionnel. *Écho des études romanes*, 8(1), 7–25. [Online] [https://www.eer.cz/artkey/eer-201201-0001_la-perspective-fonctionnelle-de-la-phrase-dans-une-perspective-historico-philologique-du-foyer-pragois-de-struc.php] [24. 3. 2025.]
- Musa 2022: S. K. Moussa, La progression thématique dans les textes scientifiques : le cas des résumés des mémoires de deuxième année master promotion 2016–2017 de l'université Kasdi Merbah Ouargla. Mémoire de master. Ouargla: Université Kasdi Merbah Ouargla, Faculté des lettres et des langues. [Online] [<https://search.shamaa.org/FullRecord?ID=336850>] [14. 3. 2025.]
- Nedeljković u pripremi: A. Nedeljković, Les types de progression textuelle dans la nouvelle « Les Tombales » de Guy de Maupassant. *Filološki pregled*, 52(2) (u pripremi).
- Neve 1995: F. Neveu, Progression et ruptures thématiques : Aspects de la technique descriptive dans *La Condition humaine. L'information grammaticale*, 67, 35–38. [Online] [https://www.persee.fr/doc/igram_0222-9838_1995_num_67_1_3035] [6. 1. 2025.]
- Nejre 1992: R. Neyret, Lecture d'énoncés et progression thématique. *Grand N*, 50, 89–102. [Online] [<https://irem.univ-grenoble-alpes.fr/revues/grand-n/consultation/numero-50-grand-n/7-lecture-d-enonces-et-progression-thematique--528107.kjsp>] [8. 1. 2025.]
- Rigel i dr. 2024: M. Riegel, J.-C. Pellat, R. Rioul, *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses universitaires de France.
- Skuta 2012: F. Skutta, Perspective fonctionnelle et types de textes. Les variantes de la construction textuelle dans *Exercices de style* de Raymond Queneau. *Écho des études romanes*, 8(1), 229–239. [Online] [https://www.eer.cz/artkey/eer-201201-0018_perspective-fonctionnelle-et-types-de-textes-les-variantes-de-la-construction-textuelle-dans-exercices-de-styl.php] [24. 3. 2025.] [Online] [<https://perso.atilf.fr/combettes/>] [25. 12. 2024.]

Aleksandra Nedeljković

THEMATIC PROGRESSION IN FRENCH LITERARY TEXT

Summary

This paper examines the study of thematic progression in French text linguistics, with a particular focus on research based on Functional Sentence Perspective (FSP) and carried out on a literary text. The theoretical framework of the Prague School is taken as the starting point, since its principles strongly influenced French linguists who, from the 1970s onwards, developed their own analyses of theme–rheme organization in texts. Special attention is devoted to the contribution of Bernard Combettes, who adopted Daneš's typology of thematic progression (1974) and adapted it to the French linguistic context and thereby playing a decisive role in the further development of text linguistics in France. The paper first outlines the main features of FSP, then presents a review of French studies from the 1970s to the 1990s, and finally discusses more recent contributions. The conclusion highlights the major achievements of French researchers while pointing to open issues and directions for further research. The findings confirm that French text linguistics owes much to the Prague School tradition but has also developed its own methodological approaches and interpretative models.

Keywords: Functional Sentence Perspective, theme, rheme, thematic progression, Prague School, French text linguistics, Combettes.